

DÝMKY Z VALDŠTEJNSKÉHO OBDOBÍ Z JIČÍNA A HOŘIC

Eva Ulrychová

K publikaci uvedených nálezů přiměla autorku obsáhlá studie o dýmkách uveřejněná v posledním ročníku periodika *Archeologie ve středních Čechách* (*Vyšohlíd* 2009). Její autor zde předložil základní údaje o nálezích dýmek a literaturu v rozsahu širší střední Evropy. K tomuto nálezovému fondu lze z Jičína přidat čtyři keramické dýmkové nálezy ze záchranného výzkumu v Tylově ulici v Jičíně (*Ulrychová* 1999) a jednu další z nedávno ukončeného výzkumu v Hořicích (Hořice, okr. Jičín, Riegrova ulice, nákupní centrum Lidl CZ 2009). Všechny nálezy jsou uloženy v archeologické sbírce muzea v Jičíně.

JIČÍN, TYLOVA ULICE

V roce 1999 proběhl v Tylově ulici v Jičíně předstihový archeologický výzkum před stavbou původně obytného domu. Místem této stavby byl dosud z větší části nezastavěný úsek zasypaného příkopu městského opevnění (stpč. 106, ppč. 1468).

Po vyhodnocení několika provedených sond byl povrch budoucí stavby strojem plošně odtěžen do hloubky 1,5 m. Nálezy z první plošně začištěné vrstvy č. 12 datovaly povrch zásypu příkopu městského opevnění do valdštejnského období (1623–1634). Tato data tvoří základní údaj *ante quem* – k nálezům ze všech jednotlivých zásypových vrstev včetně vrstvy č. 12 až na vodou zaplněné dno příkopu.

V krátkém časovém úseku byly objeveny celkem čtyři keramické dýmkové nálezy: Dýmka č. 1 byla nalezena v souboru keramiky, železné strusky a zlomků skla dne 24. 6. ve čtverci C 4, vrstvě č. 76. Nálezy jsou označeny ev. č. 88/1999. Dýmka č. 2 byla nalezena v souboru keramiky dne 24. 6. ve čtverci C 4, vrstvě č. 76. Nálezy jsou označeny ev. č. 90/1999. Dýmka č. 3 byla nalezena spolu se střepem nádob dne 22. 6. ve čtverci A 2, vrstvě č. 13. Nálezy jsou označeny ev. č. 95/1999. Dýmka č. 4 byla nalezena při dočištění vrstvy č. 76 ve čtverci C 4 dne 28. 6. a je označena ev. č. 99/1999.

Popis nálezů

Ev. č. 88/1999

Dýmka: První z nalezených dýmek byla vyrobena z hnědočervené hlíny. Má miskovitou hlavičku, po obvodu mírně obitou stejně jako trubkovitou násadu pro troubel. Povrch hlavičky je na střední osu zdoben dvěma dvojicemi volut ohraničených sbíhajícími se rýhami. Uvnitř hlavičky nejsou stopy po spalování organické hmoty (*obr. 1:1*).

Keramika: 1. Střep z výdutě tenkostěnné nádoby, šedá redukčně pálená/zakuřovaná keramika. Datace: polovina 14. století. 2. Celkem 11 střepů tzv. červeného novopackého zboží, určitelné tvary: mísa s plastickou páskou, hrnky, džbán. Kvalitní modelace i výpal. Datace: závěr 15. století až 1. polovina 16. století. 3. Celkem 14 střepů glazovaného zboží, určitelné tvary: džbány, talíře, pánev, hrnky. Glazura několika odstínů zelené, žluté, hnědé. Datace: 2. polovina 16. až 1. třetina 17. století. 4. Tři režné střepy pláště tří nádobkových kachlů.

Struska: Tři hrušky železné kovářské strusky.

Sklo: Celkem 15 zlomků zeleného a bílého skla nejméně z 10 nádobek. Jeden zlomek okenního skla.

Datování: Soubor obsahuje nálezy datované do období od poloviny 14. století do závěru 1. třetiny 17. století.

Ev. č. 90/1999

Dýmka: Tento nálezez okrového střepu má povrchovou světlezelenou polevu. Hlavička dýmky je zčásti odlomena, její vnitřní plocha je očázená. Dýmka má odlomený vrchol patky. Na vrchu hlavičky je plastická ozdoba – stylizovaný kruhový květ. Přes povrch odlomené násady pro troubel je 11 příčných šikmo řazených rýh (*obr. 1:2*).

Keramika: 1. Zlomek okraje a střep z výdutě nádoby šedé/zakuřované keramiky. 2. Celkem 5 střepů novopackého zboží, určitelné tvary: džbán, konvice, hrnek (?). 3. Dva šedohnědé střepy – zlomek masivního páskového ucha mísy, část masivní válcovité rukojeti pánve. 4. Celkem 16 střepů glazovaného zboží, určitelné tvary: džbány, mísa, talíř, hrnky. Glazura několika odstínů zelené, hnědé a žluté barvy. 5. Menší polovina podstavy šedé, redukčně pálené nádoby. Datace: mladší horizont výskytu v 1. třetině 17. století. 6. Šedý střep z výdutě nádoby z kameniny, hnědý povrch zdobený pásem kolku (květ?) mezi vodorovnými rýhami. Import, 1. polovina 17. století.

Obr. 1. Dýmky. 1–4 Jičín; 5 Hořice, okr. Jičín (1 – ev. č. 88/1999; 2 – ev. č. 90/1999; 3 – ev. č. 95/1999; 4 – ev. č. 99/1999; 5 – inv. č. 19319)

Zvířecí kost: Podle kresby na vnitřní ploše mírně obloukovitě zakřivené kosti zlomek mozkové části zvířecí lebky.
Datování: Soubor tvoří nálezy datované od závěru 15. století do závěru 1. třetiny 17. století.

Ev. č. 95/1999

Dýmka: Tato dýmka byla vyřezána z pemzy (pěnovky) bílé barvy. Hlavička dýmky je z menší poloviny odlomena a uvnitř je očázená. Trubkovitá násada pro roubel je zachovaná bez poškození. Povrch dýmky je zdoben plastickými zářezy (hlavička) a vysokými obloučky (násada pro troubel) (obr. 1:3).

Keramika: 1. Dva střepy z výdutí nádob zakuřované keramiky, starší i mladší horizont výskytu, datace polovina 14. a 1. třetina 17. století. 2. Celkem 10 střepů novopackého zboží, určité tvary: mísa–pernice (z ní zlomek masivního páskového ucha), džbán, hrnky. Datace: 1. polovina 16. století. 3. Celkem 27 střepů glazovaného zboží, určité tvary: džbán, talíř, hrnky. Datace 2. polovina 16. až 1. třetina 17. století.¹ 4. Dva rezné zlomky zesílených okrajů nádobkových kachlů velmi zběžné modelace. Datace: 2. polovina 15. až 1. polovina 16. století.

Datování: Soubor obsahuje nálezy datované od poloviny 14. do 1. třetiny 17. století.

¹ Pro upřesnění datace lze využít nálezů ze Starých Hradů u Libáně. Identický zlomek masivního ucha džbánu se světle zelenou polevou překrývající červený křemičitý nátěr světlehnědého střepu a zlomek okraje džbánu s tmavohnědou okrajovou polevou a důlkovanou plastickou páskou v podhrdlí je obsažen v náleзовém souboru z gotické části zámku a je datován do období před stavbou zámku v letech 1567–1573.

Ev. č. 99/1999

Dýmka: Poslední dýmka ze zásypu příkopu opevnění města je zachována nejlépe. Tvarově i proporčně byla řešena jako první dýmka (ev. č. 88/1999). Masivní miskovitá hlavička je po okraji obitá. Jinak je dýmka z bělošedého střepu s povrchovou světle zelenou polevou úplně a na povrchu zdobená – na hlavičce dvěma tlačnými stylizovanými čtyřčetnými květy ohraničenými dvěma rýhami, v klínu plochy mezi nimi krátkými vstřícnými rýhami – vše na střední osu hlavičky. Kolem trubkovité násady pro troubel jsou tři rýhy a linie drobných vpichů (*obr. 1:4*).

Z uvedených souborů nálezů a jejich datace je zřetelné, že jednotlivé vrstvy zásypu příkopu obsahují nálezy od založení města do závěru tzv. valdštejnského období (1623–1634). Příkaz k zasypání příkopu městského opevnění vévoda Valdštejn vydal nejspíš v květnu 1632, kdy byl naposled v Jičíně. Tyto práce musely být provedeny nejpozději během roku 1633, příkop byl na místě výzkumu zcela zasypán. Jen vně hradeb kolem tehdejšího Starého města byl dostatek místa pro novou zástavbu rezidenčního města frýdlantského vévodství. Na ploše současného Valdického předměstí byla naplánována výstavba 360 domů.

HOŘICE, RIEGROVA ULICE, PPČ. 2530/DŮM VI, ZANIKLÝ DŮM ČP. 507

V říjnu až prosinci 2009 byl na ploše budoucí stavby nákupního střediska fy Lidl CZ proveden předstihový záchranný archeologický výzkum. Mimo zkoumanou severozápadní čtvrtinu staveniště (tj. zaniklá zástavba Karlova ulice, východ, severní část, domy č. II–V, kde byl proveden výzkum až na podloží) byly začištěny a dokumentovány i půdorysy dalších domů téže ulice – tedy Karlova ulice, východ, jižní část, domy č. VI–VII. Při začištění obvodového zdiva a vnitřní plochy domu VI byla mimo jiné artefakty nalezena i keramická dýmka (inv. č. 19319).

Popis nálezu

Dýmka: Tato dýmka je tvarem, vzhledem i velikostí velmi podobná první výše uvedené dýmce z Jičína, Tylovy ulice (ev. č. 88/1999). Červenohnědá hlavička miskovitěho tvaru má odlomenou obvodovou část a závěr nástavce pro troubel. Její vnitřek je beze stop po očazení. Na nástavci pro troubel jsou dvě obvodové klikaté linie z drobných trojúhelníkových vpichů, na hlavičce pak asymetricky dvě a jedna tato linie. Na straně s jednou touto linií jsou v řadě nad ní čtyři kruhové důlkovité kolky. Na opačné části byly zřejmě také, ale tato část hlavičky je odlomena. Výzdoba je asymetrická na střední mírně zvýšený pás tvořící osu hlavičky.

Keramika: Soubor střepů z povrchu vnitřní plochy domu č. VI lze datovat do celého 16. a první poloviny 17. století. V něm je zastoupena červenohnědá keramika zvaná novopacké zboží, rezné zboží i glazované střepy 2. poloviny 16. století (poleva zelená, žlutá, hnědá), šedohnědé střepy šedého povrchu zakuřované keramiky mladšího horizontu (17. století, M Jičín inv. č. 19303–314). Bez bližší datace je zlomek zvířecí kosti většího jedince a červenohnědý jednoduchý přeslen (M Jičín inv. č. 19319–320). K souboru patří čtyři rezné zlomky čelních vyhřívacích stěn a plášťů komorových kachlů několika odstínů červenohnědé barvy s rostlinnými motivy na čelních vyhřívacích stěnách (M Jičín inv. č. 19313–318).

ZÁVĚR

Nálezy keramických dýmek z Jičína a Hořic lze datovat do první třetiny 17. století, kdy se i do venkovských měst vévodství Albrechta z Valdštejna rozšířilo kouření tabáku.

LITERATURA

Ulrychová, E. 1999: Archeologické přírůstky muzea v Jičíně v roce 1999, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 25, 32–37.

Vyšohlíd, M. 2009: Keramické dýmky v archeologických nálezech a jejich vypovídací schopnosti, Archeologie ve středních Čechách 13, 965–999.

PIPES FROM THE ALBRECHT VON WALLENSTEIN PERIOD FROM JIČÍN AND HOŘICE

The article presents five new, modern-era pipes from Jičín and Hořice which were recovered during rescue archaeological excavations. These objects can be dated to the first third of the 17th century, when smoking of tobacco also found its way into the rural towns in the duchy of Albrecht von Wallenstein.

Fig. 1. Pipes. 1–4 Jičín; 5 Hořice, Jičín district